

R E S A

Till

Goda Hopps - Udden,
Södra Pol - kretsen

Och

Omkring Jordklotet,

Samt till

Hottentott - och Caffer-Landen,
Åren 1772 — 76,

Af

ANDERS SPARRMAN

Medic. Doctor och Professor. Ledamot af Kongl.
Sv. Vetensk. Acad. och Intendent öfver Dets Natural-
Cabinet. Medlem af Physiogr. Sällskapet i Lund,
Vitterhets och Vetensk. Samh. i Götheborg,
samt Hessen - Homb. Sällsk.

Bibliotheca Ups.

Förste Delen.

STOCKHOLM,

Tryckt hos ANDERS J. NORDSTRÖM, 1783.

är längre in uti Africa infalla, skola Springbockar i otalig mängd begifva sig söder ut mot Capiska Colonierna, samt hålla merändels sin väg, rätt fram, tills de mötas af hafvet, då de åter skola vända om samma väg, och af många Lejon blifva efterföljde.

Herr PENNANT kallar detta Djur *Vhite Antilope*; Herr PALLAS kallar det *Antilope pygargus*. Syst. Naturæ nämner ett Djur under namn af *Capra cervicapra*; och det kunde tros, att dermed menas Springbocken, efter som en någorlunda motsvarande ritning hos Herr HOUTTEIN citeras, men det ófriga tyckes strida deremot, i synnerhet den alldeles olika figur hos DODART, hvilken såsom god anföres. Namnet *Cervicapra*, såsom betecknande en medelfort imellan Hjortar och Getter, kan desutom lämpas på hela Gazell- eller Antilop-slågtet.

Sedan vi skutit Spring-Bocken, nödgades vi fem nätter, vid så uselt vattningsställe, som nämnde *Quammedacka* är, ännu uthårda, emedan den Tvåhornade Rhinoceros (*Rhin. bicornis*) på trakten här omkring lades ega sitt förnämsta tillhåll. Min nyfikenhet var så mycket större och billigare, att få skjuta detta ansenliga Djur, som det hittills för Natur.forskare endast blifvit bekant af de dubbla hornen, som tid

efter annan blifvit till Europa bragte, och i Cabinetter bevarade.

KOLBE säger sig väl hafva sett *Rhinoceros bicornis*, men sedan han utom en fabelaktig berättelse om densamma, i ritningen föreställer Svansen nästan lå yfvig, som på en Ickorn, så är såkert, att denne Auctor i detta, så väl som många andra mål, är blott ett Echo af vissa okunniga Invånares opålitliga berättelser. Jag var så mycket månare om att få anatomicera den tvåhornade Rhinoceros, som man försummat all invärtes undersökning på den enhörnade, oagtdt den både till Portugal, Frankrike och England, flere lärskilda gånger blifvit förd och för någon tid där lefvande blifvit bevarad, samt för öfrigt tämligen väl beskrifven och ritad, sårdeles uti *Philos. Transact.* af Herr PARSONS. (Se äfven härom ett Utdrag af min Journal i Kongl. Sv. Ver. Acad. Handl. år 1778, p. 307, jämte ritning på Rhinoceros). Huru min önskan lyckades, skall rätt nu omtalas.

Den 18:de om morgonen kl. 7, var Therm. 60 gr. (Sv. Th. 15 $\frac{7}{9}$), eft. midd. kl. 3 var den 84 (Sv. Th. 28 $\frac{8}{9}$). Jag hade i dag ett godt tillfälle att skjuta åtskilliga små rara Foglar, hvilka på så torr och vattenlös nåjd, under det hetaste af dagen nödgades hitkomma, till att våga sin blod för några Vatten-droppar, som de behöfde för

fig

sig själva och för Ungarna uti sina Nästten. Ånskönt flere af dem ej kunde undgå, att mellanåt låras och borrtskrämjas af skåten, samt alltförvål kunde se Skytten, jämkade de sig åter småningom ned till vatten-kanten, för att som hastigast doppa sina näbbar för en brännande törst, under det de, med ett oroligt qvitter, liksom tycktes både beklaga sin vådliga belågenhet, och förebrå mig min grymhet. Denna Scene i sig sjelf rörande, hade desto mera nu bort verka på mig, som jag i anseende till hettan och det dåliga vattnet, drogs med nästan en jämn feber-törst. Dock i jämförelse med folkrika och befästade Städer, hvilka man ofta endast af begär att behärrska, icke gör sig samvete af att både med hunger och törst tvinga och belågra; hvad äro icke några Foglar för ett lappri tänkte jag å andra sidan, samt fortfor att påfinna många skenfagra skål, som kostade ännu flera Foglar lifvet, endast att jag deribland måtte finna någon rar; lå fallen är Människjan till grymhet och tyranni, samt att urlågta det.

Följande midnatt väktes vi af ett Lejons rytande, och bragtes till eftersinnande, att vi för detta Villdjuret kunde blifva ett lappri, såsom de nys omtalte Foglar för Naturforskaren. Våre Oxar och Håstar viste sig nu långt oroligare, än förra gången

gen då flere Lejon hördes ryta på en gång; och Hundarne tordes icke heller nu skålla, utan med svansen mellan benen kröpo tätt intill Hottentotterna, hvilka af denna anledning rörde desto flitigare i sin eldbrasa, hållt de togo för afgjort, att Lejonet då närmare spionerade oss, och förmodligen icke skulle lemna oss obefökte. Som de äfven trodde att Lejonets ögon på tämligt afstånd i mörker kunna skönjas, sågo de noga derefter, för att af dem kunna upptäcka, från hvilken kant de hade att vänta Rof-djuret, och bereda sig att taga det emot.

Herr IMMELMANS och min belägenhet, var måst kritisk, som den hade afronen förut blifvit mer efter beqvåmlighet än försigtighet utvald. Vi hade då lemnat Vagnen, såsom ett nu mera qualmigt sof-ställe, och bäddat oss på andra sidan af samma buske, vid hvilken Hottentotterne lågrat sig kring en eldbrasa. Vi hade ock hittills där sofvit bredvid hvarandra och Gevären, men funno det nu rådligast, att oagadt faran för Scorpioner och Ormar, samt obeqvåmligheten af en ojåmn och stubbig mark att hvila på, trånga oss längre in i busken, och hålla Bössorna tillreds i vår famn; ty att nu gå härifrån till Vagnen, var högst vådeligt, och att trånga oss till Hottentotterna vid eldbrasan, skulle hafva fynts segt och varit i sjelfva

ver-

verket både smutsigt och besmittligt. Imedlertid, hade Lejonet efter all anledning, samma natt druckit ur den Källan, som var ett litet stenkast ifrån oss, ehuru det nu felades hunger eller mod nog att göra anfall.

D. 19:de var Therm. 60 gr. (Sv. Th. 15 $\frac{5}{9}$), kl. 12 var den 84, (Sv. Th 28 $\frac{8}{9}$), kl. 3 e. m. 95, (Sv. Th. 55), där den var ståld under tältet af min Vagn Jag fann här omkring ett slags Portulaka, något segare än den allmänna cultiverade, och med helt smala ljusgröna, en à två tumms långa blader, (*foliis linearibus, marginib. ad rachid. revolutis, Caule herbac. superius subquadrangl.*) Som jag medbragt ett halfstop Ärticka i reserv för *coup de Soleil*, använde jag en liten del här af, jämte litet puder-låcker, för att traktera mig med Sallad, hvilken dock blef nog seg och gråslig. En af mina Hottentotts Roshiesmän, som blef denna anrättning varse, gjorde tecken, att jag börjat vid galen ånda på Växten, han gräfde i stället upp Roten, hvilken oagradt rå, var smakligare, och något mjölaktig, samt *fusifor- mis, albid. sesquipalm. diametro sesquium- ciali.*

Vid ett annat tillfälle, lärde jag af samma mot vanan communicativa Hottentott, att rå roten af *Da-t'kai* (se ofvan p. 419)
en

en här tåmmligen allmän Buske af *Mesembryanthemi*-slågte, är verkligen smaklig, af en fötaktig substance, som kunde fugas eller skiljas ifrån det trådaktigare väfende eller fibrerna, hvilka den tillika innehöll. Jag satte så mycket mera värde på dessa fynd, som lättligen händelser kunnat förefalla, att vi behöft dessa Växter mot svält. Africaniske Colonisten, mycket mer sensfärdig att utforska Växternas egenskaper, än att inkräkta sjelfva Landet, var ännu okunnig om dessa Rötters nytta. De Hottentotter som följt mig ifrån *Svellendam*, kände dem icke heller, och Boshiesmans-Hottentotterne sjelfve voro nu för late att gräfva der-efter, då de kunde så godt som gôda sig med kött.

Den Hottentotten som bäst kunde skjuta, hade i dag för dagningen begifvit sig på jagt, jämte 2:ne af de andra, af hvilka den ene var desfs beständige Vapendragare, på det att Skytten sjelf, fri från bördan af Geväret, skulle vara så mycket mindre darrhåndt, och mer uthvilad, då det kom an på att bekrypa och skjuta, eller ock, att springa sig fri för Villdbrådet. Derimellan sånde han ock Vapendragaren ofta, att spionera efter det och desfs spår.

De tre Hottentotterne jag nämnt i dag utgångne, kommo mot aftonen tillbaka, och helt

helt vanmäktige satte sig vid Källan att svalka sig. Jag frågade dem flere gånger, om de skutit något, hvartill de sent omsider svarade: felar väl här Villdbråd på dessa slätter; och ändteligen låto de mig indirekte förstå, att de skutit 2:ne Rhinoceros. Jag nämner detta så omständligt, såsom exempel på en slags förbehållsamhet hos Hottentotts-Nationen, hvilken några Colonister intygat, och jag åfven sjelf funnit. När t. ex. någon ting besynnerligt händer, undviker Hottentotten gerna, att tala derom de första dagarna, och då det ändteligen skall ske, förer han saken fram med ett omsvep, eller som Colonisterne kalla det, med en vridning (*draaij*). Oftast framvrider Hottentotten sålunda sin berättelse eller underättelse alldeles för sent fram, då den tjänar mer att göra en harmsen. Jag var dock imedlertid ganska väl tillfreds med tidningen om de dödsjutna Rhinoceros; önskade allenast min Hottentott velat säga mig till, att jag kunnat medfölja, och se Djuret levande. Denna önskan uppfylldes likväl sedermera flere gånger.

Den 20:de om morgonen bittida, red jag och Herr IMMELMAN till de två dödsjutne Rhinoceros, och 4 af Hottentotterne medföljde.

Vi sågo många *Quaggas* och *Haartebeests*

beests på vågen, samt jagade efter *Bosh-Varkens*, se pag. 416, men uppehöll ofs i synnerhet med att lura på en tropp *Elands* (*Antilope oryx*. Tab. I.), så att vi ej förr än kl. 10 till de döda *Rhinoceros* framhunno.

Det var vid pass omkring samma tid gårdagen, som de af ett enda skått hvardera i det medlersta af sina lungor fått sin bane. De lågo en liten fjerdingsvåg ifrån hvarandra, bågge framstupa eller på sin buk och framknån, de bakre benen vette framåt, och stödde kroppen på ymse sidor. Mitt första företagande blef att afteckna och afmåta det mindre Djuret i denna ställning, hvilken jag sedan i anledning af flere levande, som jag sett, ändrat till en gående ställning.

Att snarast finna kropps-skapnaden och delarnas förhållande sig imellan, kan man se den här bifogade Figur, Tab. 5. Man föreställe sig hårtill, desamma eller mindre Djuret hela $11\frac{1}{2}$ fot långt, 7 fot högt, af 12 fots omkrets eller tjocklek, och för öfrigt till sin kropps massa ibland de fyrfotade Djuren, det 3:de i ordningen från Elefanten, samt Hornen undantagne, alldeles obekant m. m. Man lärer då något när finna, hvad högtidlighet för en Naturforskare, åsynen och

undersökningen af detta Djur borde åstadkomma.

Ibland det som först och förnämligast ådrog sig min uppmärksamhet, var att huden på detta Species, saknade stora fallor eller vek, som enligt beskrifning och ritningar, som man gifvit på *Rhinoceros bicornis*, förvärfvar honom ett utseende att vara täckt med harnesk. Endast på den mindre Rhinoc.-huden, och det blott allraöfverst bakuti nacken, kunde förmärkas ett litet vek; men detta tycktes mig tillkommet af hufvudets stödande mot marken, hvarigenom det fördes något bakåt.

Huden var för öfrigt halfannan tum tjock i ryggen, men något tjockare på sidorna, ehuru där mindre compact. Till ytan var den skråflig och knottrig, ej mycket olik Elephantens; men af en mera compact sammanfattning, samt ganska hård, då den är torr. Till färgen var den askgrå, då man undantager ljumsken, därest den är mycket mindre tjock, nästan helt slät och människofärgad.

Mulen eller Nosen spetsar sig tillsammans ej allenast ofvan och under ifrån, utan äfven ganska märkligen på sidorna, nästan låsom på en Skylpadda. Öfra läppen är något längre, ögonen små och insunkne.

Hornen, ehuru af andra vidlyftigt beskrifne, fordra dock ännu här åtskilliga tilläggningar, för att rätt blifva kände. Båge könen hafva dem af lika skapnad, och någorlunda lika storlek, dock har jag tyckt, att denna ej alltid varit proportionerad efter kroppens. Ej heller är det något stadgadt förhållande i storleken, mellan det främre och eftersta hornet, undantaget att det främste alltid är störst.

Det eftersta, hålft på äldre Rhinoceros, befinnes merändels nått på ett eller flere lått, men ej lå det främre eller större. Detta styrker något Hottentotternas och Colonisternas lågen, att Djuret brukar endast det korrtare till de åtskilliga rötters uppgråfvande, som till en del skola vara dess föda, och att det främre eller större hornet då kan vikas till en sida. Man berättade mig åfven, det hornen på en lefvande Rhinoceros, voro lå rörliga, att då Djuret likfom gått i sin vårdslöshet, man sett och hört båge hornen slinka och slå emot hvarannan. Hvad som något vidare tyckes gifva styrka till denna berättelse, på hvilken jag likväl i flere hänseenden tviflar, är Hornets fårdeles det främres urhålkade eller concava Basis, hvilken lik en *cavitas Glenoidea*, i vissa ledgångar passlar emot, och innefattar en kullrighet på Cranium. Med
myc-

mycken möda skuro vi hornen lösa derifrån genom den sene-och broskaktighet, medelst hvilken de vid Cranium voro fästade, och hvaraf ännu lemningar kunna ses på de horn, som jag medbragt. Hade jag förr haft anledning af någon berättelse om hornens rörlighet, skulle jag ej underlåtit att efterse, huruvida ledgången kunnat af dertill nödiga muscler och fenor bestyrkas. På den äldre af de Rhinoceros, som nu voro skutne, och hvars Horn jag i Kongl. Vet. Acad. Cabinett bevarar, är nötningen på det eftersta hornet ganska märkelig; äfven har jag funnit den sådan på andra Rhinoceros-horn, som i *Cap* voro till salu, men på den yngre af de Rhinoceros, som jag anatomicerade och här egentligen beskriver, förmärkes ingen sådan nötning. Skapnaden af Rhinoceros hornen är i allmänhet någorlunda conisk, med spetsarne något bakåt lutande, som bifogade Tabell utviser, och ännu mera distinet kan ses af en figur hos Herr KLEIN, som föreställer ett par Rhinoceros - horn i naturlig storlek.

Till sammanfattning och väsende tyckes Rhinoceros-hornen bestå af parallela hornaktiga fibrer, som på nedra hälften, hålft på bakre sidan af främre hornet och till större delen af det bakre på flere ställen

sticka ut, med det yttersta af sina spetsar, att ytan där blir skroflig, och ibland på somliga ställen för känslan ruggig, såsom på en bårste. Den öfre delen är glatt och slät såsom på Oxar.

Storleken af det främre hornet på den mindre Rhinoceros som vi skutit, var en fotlångt, med 5 tums diam. vid basis. På den större var det halfannan gång så långt med 7 tums diam. vid samma ställe. Dock var denna Rhinoc. ej derföre i samma mon större. I K. Vet. Acad. Cabinett bevaras eljest ett par horn af *Rhinoceros bicornis*, af hvilka det främre är 22 tum långt, och det bakre 16. Distancen dessa horn imellan, är knappast 2 tum. De skilja sig ock dermedelst ifrån de horn, jag i Africa dels sett och dels medbragt, att de äro mera ljusa och raka, samt på sidorna plattade, så att i synnerhet det bakre, till sin öfre del framåt och baktill, fått tämligen hvassa kanter eller ågg. Dessa Horn låra hafva kommit från Africas norra del, emedan de af Herr Baron och Envöjén *Emanuel DE GÉER* under des resor blifvit i *Neapel* köpte, och sånde till des Herr Fader Baron och Hofmarskalk. *DE GEERS* vackra Musæum, jämte hvilket de af des Änke-Friherrinna, Högvälb. Fru *Charlotta C. RIBBING*, till Kongl. Vet. Academ. blifvit skänkte.

Djuret kan lågas alldeles hårbart, dock äro endast några glefa, mörka, vid pafs tums långa borstlika hår i brådden eller kanten af öronen, jämte några ganska få mellan och omkring hornen. Likaledes vid yttersta spetsen af svansen. Denne är vid pafs af en tummes tjocklek, ifrån sin basis småningom aftagande till spetsen, hvilken är framåt och fårdeles bakåt något utvidgad samt rundad, men på sidorna plattad. Det är just på den håraf formerade kanten, som en eller en half tums långa och styfva hår befinnas. De af dem, som vetta mot Djurets hårda kropp, äro märkeligen afnötte.

Föttren hafva såsom ritningen utviser, föga större omkrets än benen. De äro framtill försedde med 3:ne ej mycket utstående hofvar, af hvilka den medlersta är störst och mera rundad. Inunder består hvardera foten af en mera calleus hud, likasom på Elephanten, samt är, då man undantager kanterna, som formeras af hvardera hofven, jämte en *échancre* i hålen, till sin figur någorlunda cirkelformig.

Jag valde den mindre Rhinoceros till anatomicerande, så väl som till beskrifning och ritning. Jämte mitt Manskap, inalles 5 personer, förmådde vi ej att röra honom ur fläcken, då jag för mera beqväm-

lighets skull båd till att vältra honom på ryggen. Detta härrörde dock mycket deraf, att mina Hottentotter voro alltför late och ovillige hjälpare. I den ställning derföre, som det obåkiga Djuret låg, uppskuro vi dess vänstra sida, och borttogo en anseelig flisa af den tjocka huden. Detta kunde ej verkställas utan mycken möda och våra knifvars ofta förnyade brynande.

Ånskönt Djuret legat öfver 24 timmar, och en blodfrägge pöste utur fåret, så hade dock köttet af den tjocka huden hittills blifvit bevaradt för róta. Vi stekte deraf genast på glöden. Det smakade i mitt tycke mycket lika Svin-kött, men var mycket gröfre. Under detta höggo vi med hand-yxan en öppning på Ref-benen: med slitande och skårande hulpos vi åt att uttömma buk-cavitetten. Jag gjorde som skyndsammast ritningar, afmätning och beskrifning öfver dessa delar, hvarest Diaphragma borttogs, och en naken Hottentott till hälften inkröp i aset, för att uttaga lungorna och hjärtat.

Som Djuret egentligen fått sin bane af skåttet i de stora lung-ådrorna, så hade dessa delar af någon róta redan blifvit ankomne. Lungor, lefver och Mjälte hade ej länge varit i öppna luften, förrån de började pösa och fermentera. Starka het-

tan

tan af Middags - solen, törst och stank, gjorde snart mitt företagande högst vidrigt och farligt, imedlertid uttrönte jag följande.

Rhinocerotis bicornis inålfvor likna såsom jag kunde tycka, närmast Håstens. Således hörer detta Djur, oagtadt det med horn är försedt, ingalunda till de idislande, utan till dem, hvilka man råknar att vara af ister-kynne.

Magen liknade någorlunda Håstens, men ännu mera Människjans eller Svinets. Den var 4 fot lång, (som jag nu, sedan Djuret af mig beskrefs i Kongl. Vet. Acad. Handl. igenfunnit i mina Annotationer), och af 2 fots diameter, derifrån vidtog en *Tubus intestinalis* af 14 Sv. alnar eller 28 fot, med en half fots eller ett quarters diameter. Denna tarm-canal ändades $3\frac{1}{2}$ fot ifrån botten af en stor *Cæcum*, om jag får kalla den, hvilken i sin början var af samma vidd, nämligen två Sv. fot, såsom magen, men något mer än dubbelt så lång, nämligen $8\frac{1}{2}$ Sv. fot, sittande vid rygg-raden dubbelt upphåftad, hvarefter den sedan affmalnade, till ett quarters vidt, samt en och en half fots långt *rectum*.

Njurarne voro af en fots diameter, Mjälten knappt en fot bred, men två alnar lång. Hjärtat en och en half fot långt, och på

bredden ej mycket mindre. Den högra lungans Lob var tecknad med en incisur, för öfrigt odelt, samt af 2 fots längd. Den vänstra bestod af 2 Lober, af hvilka en liten var närmast hjärtats basis. Lefren befanns ifrån höger till vänster af $3\frac{1}{2}$ fots bredd, till sin djuplek eller uppifrån nedåt, såsom hängande i Djuret då det står, $2\frac{1}{2}$ fot. Den bestod af tre större, nästan lika stora, väl åtskillede Lober, och desutom af en liten Lob, hvilken var lika som en fots utskått ifrån lefrens concava sida, vid midlen af dess öfra kant. Ingen Gallblåsa eller tecken dertill kunde märkas. Derutinnan liknar Rhinoceros Håsten. När jag då slutligen skulle lemna Rhinoceros, öppnade jag dess väl stinda mage, för att utröna hvad Djuret brukade förtära. Dess innehåll var alldeles osmält och helt friskt, bestående af söndertuggade rötter och qvistar, af hvilka någre ännu befunnos så stora som fingerstumpar; till en stor del hade Djuret äfven ätit succulenta växter, af hvilka jag tyckte mig igenkänna en och annan stråf samt taggig. Hela detta innankrämet spridde ifrån sig en rätt stark och ej behaglig kryddlukt, som till en stor del förtog den stank, som uppkom ifrån de ruttade innanmäten. Någon sårdeles mig okänd Växt eller egentligen Rot, lärer förorsakat det måsta af denna kryddlukt? Uti
 sjelf-

Själfva Djurets träck, som håller 4 tum i diameter, och för öfrigt liknar Håstens, ehuru tarrare, förmärkes en myckenhet barktjäll och trådfibrer, en egenskap, hvar på Jägare gifva agt att kunna skilja den ifrån *Hippopotami*, hvilket Djur blott åter gräs. Jag räckte min hand uti Djurets halföppnade mun, och befann tungan helt mjuk, tvårt emot hvad man inbillat sig, nämligen *quod lambendo trucidat*. Jag blef åfven ej litet förvånad att ej finna några framtänder på någondera af de tre döda *Rhinoceros*, som jag examinerat, ehuru en af dem tycktes vara gammal; och i själfva verket, så har Djuret föga rum för framtänder, i det munnen framåt så mycket spetsar sig, att den där blott eger halfannan tums bredd. Desutom så behöfver det ej några, emedan läpparne äro som huden lika mycket hårda, att växter och buskar dermed kunna afklippas, så mycket lättare, som den undra kåken går inom den öfre, så att detta Species förmodligen kan lika så behändigt med läppen omfatta och i munnen föra sin föda, som Herr PARSONS anmärkt om *Rhin. bicornis*.

Det var mig nu ej möjligt, att skilja köttet ifrån Cranium och de öfriga benen, till deras undersökning. Jag hoppades att Örnar och Ulfvar, till min återresa skulle

låtta mig ifrån det besväret. Det skedde ock så, att jag kunnat medbringa Cranium i det närmsta komplett af den minsta Rhinoceros, som jag anatomicerade. Det är efter detta, som jag låtit göra den bifogade ritningen, och som här förtjenar sin beskrifning.

Bägge kåftarne tillhopa fogade i sin ledgång, hafva tillfammans baktill 19 tums högd. Ifrån nos-spetsen framtill 15 tums högd, längden ifrån samma nos-spets till Cranii eftersta kant, är i rät linea 23 tum, eller inemot två fot.

Att undvika vidlyftighet i beskrifningen, åberopar jag mig bifogade Figuren, Tab. 5. på det de öfriga delarnas proportion m. m. snarast och någorlunda deraf må kunna fattas. Det är på främre delen af *Os frontis*, som det mindre hornet är fastadt, man lærer derföre af ritningen lättligen igenkänna, att *Sutura Sagittalis* är borrtväxt och huru *Os occipitis* formerar en tvär kant, hvarefter det stiger lodrätt ned till *Processus condyloidei*, den ena af hvilka på ritningen vifes.

Caviteten för Hjärnen sträcker sig ej längre fram än *Ossa bregmatis*. De öfriga benen som omfatta den, är nog tjocka, så att ett så stort Djur som Rhinoceros, regeras i proportion af en nog liten

ten Hjärne. Caviteten för densamma är blott knappa sex tum lång och 4 tum hög, till skapnaden äggformig. För att vissare få veta des s rymd, fylldes den med ärter, hvilka sedan mättes och befunnos utgöra blott $2\frac{1}{2}$ kvarter Svenskt mått. För att finna proportionen mellan Rhinoceros-hjärnen och Människjans, fyllde jag äfven ett medelmåttigt Människjo-cranium med ärter, och fann att dertill fordrades goda $3\frac{3}{4}$ kvarter. Häremot är Näs-caviteten på Rhinoceros anseelig, hvilket torde ej litet bidraga till detta Djurs noggranna lukt. Physiologer plåga åtminstone förklara Hundens företräde i starkt våderkorn derutaf, att des s nerv-hinna (*Tunica Sneideriana*), för lukten, då den är utredd ifrån alla des s fallningar, som den gör uti den dertill konstigt byggda Näs-caviteten, är så stor att den täcker hela kroppen, då deremot Människjans lukt eller Näs-hinna ej skulle räcka mera än till att betäcka hufvudet.

Sex utväxte Oxel-tänder förmärktes allenast på hvarje sida i hvardera käften på de två äldre döds-kutne Rhinoceros, och 5 allenast på den minsta, som bifogade ritningen af densammas Cranium utviser, dock innerst i munnen förmärkes tecken till ännu tvänne på hvarje sida, hvaraf den främsta hade börjat utväxa, men den eftersta är

ännu

ännu måst alldeles instängd i sin hylsa. Här-
af följer att en alldeles utvuxen och gam-
mal Rhinoceros åger 14 tänder i hvarje
käft eller in alles 28.

På det främsta af *Os palati*, lårer Dju-
ret ega ett tandlikt utskått, som på det Cra-
nium jag medbragt, är förloradt. I anseende
till afståndet från nedra käften, tyckes
detta näppligen kunna tjena till samma ån-
damål, som tänder vanligen plåga. Jag har att
tacka Herr PALLAS för anledningen dertill,
hvilket sedan jag skickat honom min ritning
graverad, varit god att fånda mig vackra
Figurer på ett Rhinoceros Cranium, som
Herr CAMPER meddelt för *Acta Petro-
politana*.

Det med prickar vid Cranium tecknade
utmärker ungefär Hornens samt läpparnas
ställning och läge.

Sedan jag ofvan anført, huru Rhinoceros
af ett enda skått kunnat dödas, följer
att Rhinoceros-huden ej är lå ogenomtrån-
gelig. BONTIUS har redan anmärkt, att
Djuret med kula vanligen dödades. Herr
BUFFON lårer ej gifvit agt deruppå, då han
efter GERVAISE låger, att huden vid och
omkring öronen, endast för skått är ge-
nomtrångelig. Herr BUFFON tyckes af sig
sjelf likväl dertill lägga Ögon och Buken.
Det är väl fant, att Bly-kulor snarare plat-

tas mot hudenån genomtrånga, men att kulor el. cylindr. af Järn (*les Lingots de fer*) ej helt och hållet skulle kunna den genomtrånga, ryckes vara en lika orimlig tilläggning af Herr BUFFON. Denna Illustra Auctors volumineusa Arbeten, behöfva ofta på detta sätt af mig rättas, och förtjena det så mycket snarare, som felen med det öfriga ej sållan med en behaglig skrifart utklådde, hafva verkligen i denna drågt intagit många med en förtjusning, som endast sanningens renhet och en oförfalskad natur borde tillkomma. Herr BUFFONS lekande genie, har ock derföre ej annat kunnat än så mycket snarare intaga honom sjelf; men han såsom *de metier* en Naturens och sanningens Tolkare, lärer derföre med så mycket mera nöje anse alla anmärkningar, som äro nödiga att rånfa Natur-låran.

Af denna orsak fortsar jag att berätta, det Rhinoceros-lå vål som Elephants-huden kan genomstingas af spjut. Jag befallte en af mina Hottentotter att med sin Haslagaj göra försök på en af de dödskutna Rhinoceros. Ehuru detta vapnet är långt ifrån att vara slipadt, eller ega annan hvafs-het än det fått genom smidningen, så fick det dock genom ett visst handlag sådan drift, att det från 5 à 6 stegs afstånd, genomtrångde den tjocka huden till en half fots djup i Rhinoceros-kroppen.

Hot-

Hottentotts - eller Caffer - Jägare plåga stjåla sig på både Elephanter och Rhinoceros då de sofva, och gifva dem flera lår på en gång. De efterfölja sedan Djurets spår på en eller några dagar, tills det förblött sig eller dödt af sina lår. Dock plåga de såsom låkrare, efter deras egen berättelse, nyss förut gifva ett eller annat spjut eller harpun, för att såra så stora Djur. De behöfva då ej så många dagars tålmod för att kunna få falla på sitt rof. En Bonde berättade mig, att han sett en Elephant på detta lått lårad och död inom dygnet.

Hvad Rhinoc. Unicornis i denna delen angår, så ändrar Herr BUFFON Tom. XI. inom så pagina sin mening trenne gånger. Pag. 177, utan att anföra auctoritet, håller Herr BUFFON Huden så seg, att den ej genomtrånges hvarken af Jägarens Skjut- eller Ågg-gevår, (*ni de fer ni de feu du chasseur*). Pag. 181 i Noten åter, anförer, gillar och berömmar han mycket Herr MOURS berättelse, hvilken dock är stridande deremot; detta lårer icke desto mindre åter vara glömt, då pag. 195 (utan anförd auctoritet) förståkras att Spjut (*les Javelots & les lances*) ej kunna den genombåra.

[Det är ej nog med att Herr BUFFON
vill

vill hafva Rhinoceros-huden ogenomträngelig, han nekar den åfven pag. 176 all slags känsla (*privé de tout sensibilité*), och det utan någon anförd auctoritet eller anledning blott af eget infall. Med måttlig uppmärksamhet på Herr PARSONS stådade Berättelse i *Philos. Transact.* som Herr BUFFON citerar, tyckes han likväl bort få en annan öfvertygelse. Där anföres, att Rhinoceros emitterade Penis, då man med en halmtuffa gned honom under buken. Herr BUFFON anmärker ock sjelf, att Rhinoceros våltrar sig gerna i gyttja såsom Svinet; men kan väl detta instämma med en fullkomlig insensibilitét uti Huden. När den tjocka Elephants-huden till och med besväras af flugstyng, hvarföre skulle då Rhinoceros vara alldeles känslolös. Skinnet under Människjo-foten, ehuru tjockare än det öfriga, är derföre ej utan känsla. Den tätta och sega våfnaden af Rhinoceros huden, åtminstone i ljumsken, eger kårl, blod och saft att kunna mätta Insecter, som ock verkligen föda sig deraf, nämligen det slags *Acari*, som jag upptäckt *in Regione pubis & inguinalis Quadrup. ejusdem*, och som fått ett rum i 7:de Tomen af *Memoires sur les Insectes*. Hudens tjocklek hindrar icke heller Rhinoceros att transpirera.

Djuret som annars plågar synas grått,
blix

blir snart svart, då det är mycket jagadt. Detta härrörer deraf, att den torrkade gytjan och dammet blöttnar af svertten. Utom det man härom förlåkrat mig, tror jag mig sjelf en gång derpå sett tydligt exempel, då en af andra jagad Rhinoceros, på 40 à 50 steg nära oförmodadt passerade min Vagn lyckligen, utan att se och förstöra den samma. Detta Djur var mycket mörkare än någon af de 8 jag sett.

Af den anförde figuren på Rhinoc., och af hvad jag redan beskrifvit, följer, det Hr BUFFON pag. 186 i Noten oförskyldt anklagar KOLBE att hafva beskrifvit det mindre hornet såsom sittande i råt linea bakom det andra och i pannan. *Alldrig kunna låger han, de två hornen sitta så långt ifrån hvarannan, ty på de horn som bevaras i SLOANS Musæum, är allenast 3 tumms afstånd imellan det större och mindre.* Den ypperliga Zoologen förhastar sig verkligen i denna anmärkning, och besinnar ej, att hvarje näsa och nos gränisar till en panna. Således då ett horn sitter på nosen af Rhinoceros, kan det andra sitta samt sitter verkligen i pannan. En så simpel figur som KOLBES, hade varit tillräcklig att betaga all irring i denna del.

För öfrigt är nödigt att varna, det ingen i anledning af Herr BUFFONS tanke om den
den

den enhornade Rhinocerotis parning, nämligen som skulle den ske *croup à croup*, må den på den tvåhornade Rhinoceros tillämpa; ty efter all sannolikhet är denna mening i anseende till bägge Species af Rhinoceros orimlig, emedan på de tvåhornade, som jag undersökte, Penis var lå långt fram under buken belägen såsom på Hästar, men i jämförelse af storleken mycket kortare. På den jag anatomicerade, var den allenast 7 à 8 tum, som kan ses af det Specimen jag medbragt. På en efter utseende gammal Rhinoceros, var den ej stort större. Herr BUFFON, efter Herr PARSONS, beskriver Penis på den enhornade, ännu kortare. Han nämner eljest ej ett ord om samma Membri belägenhet, utan endast stöder sin gissning derpå, att Djuret observerats böja *Penis* bakåt, och således kastar sin Urin i samma direction. Men detta har kanske varit en händelse - vis felagtig conformation, eller har det kunnat ske för snygghetens skull, hålft som t. e. Bicornis har ganska fin lukt, och tyckes älska snygghet, i det han väljer sig vissa ställen vid buskar att ställa på. Det kan ock vara, att Djuret eger en slags *Musculus erector*, att styra en annan väg då det behöfves. Men jag fruktar att man torde ledsna, det jag så länge på en gång ordar om Rhinoceros; jag vill därför vidare omtala honom på

sin fårskilda förekommande ställen. Herr IMMELMAN ledsnade ock att bevista anatomice- ringen till slut, och begaf sig derföre förut på hemvägen, för att underuden svalka och hvila under något dertill tjenligt tråd. För att komma, som han tyckte, en ginare väg, red han öfver en med buskar bevåxt kulle. En Rhinoceros rusade i det samma emot honom, och hade han ofelbart blifvit af detta stora Djur förtrampad, eller på dess nos jämte Håsten kastad i luften, om ej denne af skrämslen fått eldighet nog, att medelst några håftiga snedsprång genom buskarna, föra sig och Ryttaren utur Djurets åsyn och våderkorn.

Det är att märka, det Djuret i jämförelse mot sin kropp, har små insunkna ögon, hvarmed det skall se blott otydligt, och endast i en rät linea framåt. Men till årlättning för hvad som brister i synen, har det desto mera hjälp af sin luckt och hörsel. Minsta ovanliga buller kommer Rhinoceros derföre att vara på sin vakt, och att länge, som man plågar låga, spänna upp öronen, stå och klippa med dem samt lyssna. Framför allt bör man agta sig, att äfven på någorlunda långt håll komma på vindsidan om honom, ty han felar då ej gerna att genast följa sitt våderkorn och antasta, såsom han äfven nu ämnade göra med

Herr

Herr IMMELMAN. Denna min Res-Kamrat, sedan han med plats undankommit, red en krok-väg, för att genom en liten dal komma på den rättare och säkrare hemvägen. Han fann mig då redan på densamma vid ett ställe, där jag åt mig och min Håst sökt skygga för den starka solhettan, och öfverlåg mina ritningar och annotationer. Han var ännu något andtruten efter sitt äfventyr, då han berättade mig det samma, och jag afvundade honom till en del den lyckan, att för så godt köp hafva sett det massiva Djuret iefvande, jämte dess rörelser inom sin tjocka hud m. m. men han hade sjelf i håst sett så litet deraf, att vi snart kommo öfverens, att rida upp på andra sidan af samma kulle, hvarifrån Rhinoceros jagat honom. Vi tänkte att derifrån få se Djuret på slätten, men för att icke med våra effluvia för det blifva röjde, i fall det återkommit till buskarna, så kastade vi stoft i luften, till att dermed noga undersöka vinden, och kunna rida accurat tvärt emot densamma. Vi voro ock icke långt komne, förrän min Håst började litet treskas, och ändteligen blifva nog istadig, på samma sätt som han förut i början betedde sig, då jag red fram till de bägge dödfkutna Rhinoceros. Jag anmärkte detta för min Res-Kamrat, såsom tecken till att här torde vara några Rhinoceros;

men han efterföljde och nekade möjlighe-
 ten, emedan der ej föll honom in att här
 kunde finnas flere. Vi avancerade derföre tills
 jag på blott 15 stegs nära håll fick höra
 liksom ett Djur sagta uppresa sig; strax
 derpå syntes en Rhinoceros, jämte dess
 horn öfver en af buskarna. Jag vart gan-
 ska angelågen att snart vända om, och vin-
 kade till min Kamrat, att det måtte ske så
 tyft som möjligen. Han vardt ock varse Rhi-
 noceros-nosen, och vi redo tillbaka långsamt,
 men håttföttren orsakade ändå nog sprafs-
 lande uti de torra affallna qvistarna, hvarmed
 den trånga vägen genom buskarna öfver
 allt var beströdd. I anseende dertill underlåto
 vi ej att under retraiten se oss tillbaka,
 för att ränna undan af all magt, i fall Rhi-
 noceros af bullret skulle hafva blifvit retad
 och velat komma oss på hålarna. Hvad jag
 här kallar våg eller vågar, var icke an-
 nat än gångar, tillkomne af Bufflars och
 Rhinoceroters trampande genom det tå-
 ta Buskagiet; men häribland funnos äfven
 många blindvägar eller sådane, som ånda-
 des tvårt, vid någon hög och ogenomtränglig
 buske, och till sådana ställen hade vi under
 flykten lättligen kunnat villas, och där lika-
 såsom uti en fälla af Rhinoceros blifva fån-
 gade. Detta äfventyr kom oss sedan, att
 misstänka nästan hvarje buske för att hyfa
 en Rhinoceros, och betog oss tills vidare all
 håg att i buskig mark så nåsvist spionera
 dessa betydliga Djur.

Hvad

Hvad jag tycker mig af åtskilliga omständigheter härvid kunna fluxa, är, att denna Rhinoceros var en helt annan än den förre, som jagat Herr INMELMAN, äfven att denne senare derföre underlåt att jaga ofs, emedan han i anseende till vår præcaution med stoftet och ridandet mot vinden, ej kunnat få våderkornet af ofs. Desutom hörde väl Djuret ej nog såkert vårt tal och brakande i qvistarna, för att våga anfall, och för öfrigt syntes, att det försigtigt valt en tjock och hög buske till förmur på den sidan om sig, där det ej kunde få något våder-korn. Att efteråt dömma af min håfts förhållande, så lärer den redan på 40 à 50 stegs afstånd fått våderkorn af Djuret, ehuru vinden var' ganska ringa från den kanten.

På vägen till vårt hem, (så kallade vi alltid min vagn eller vårt läger uti ödemarken), kommo vi på ett pistols-skott nära en skock Capiska Elands, förmodligen desamma, som vi morgonstunden förgåfves jagat, men besynnerligt var att de viste nu så godt som ingen råddhåga. Hannarne af dessa Djur, af ordinåre Klippares storlek, tycktes vara långt massivare än deras Honor, och hade efter utseendet ett tungt lopp.

Aftonen fingo vi oförmodadt besök: Det

var af 8 stycken Colonister från *Camdebo*, som med 4 vagnar hitkommo, och medförde 2:ne Hustrur och 2:ne Barn. De ämnade sig till den ofvan omtalte Sallgrufvan vid *Svartkops-Rivier*, för att där hämta Sallt. Men då de af ofs förnummo den starka torrkan på vägen, vågade de sig med allenast 2:ne vagnar åstad, att de ej låsom flere till antalet, skulle lida en alltför stor Vattu-brift. De berättade, att de i dag bredvid vägen råkat vácka en Rhinoceros, men att den, förmodligen skrämmd af det myckna forlet från flere kanter löpt dem förbi utan att skada. De anförde annars exempel, att Rhinoceros antastat en vagn, och på sin nåsa och horn, ett godt stycke våg, burit den med sig. De berättade mig åfven, att Håst-sjukan redan börjat grassera uti *Camdebo*-distrikt, därest denna plåga likväl annars ej plågade inställa sig förr än i Aprill. Detta årets allmänna torrka lårer därtill hafva varit orsaken.

Den 21 kl. 9 lemnade vi *Quammedacka* vatten-pól, som nu var utdrucken, och middags-tiden kommo vi till lilla *Fisk-Rivieret*, därest vi åter slogo låger. En hop Spring-Bockar funnos här, hvaraf vi sköto 2:ne. Therm. kl. 5 om morgonen var 52 grad. (Sv. Th. $11\frac{1}{2}$), kl. 12 82 grad. (Sv. Th. $27\frac{7}{8}$),

Rhinoceros bicornis.

Blond. del.